

جایگاه پوشش‌های پارچه‌ای و کاغذی بر آرایه‌های معماری دوره قاجار در خانه وثیق انصاری اصفهان

مقاله پژوهشی (صفحه ۱۴۴-۱۲۶)

زهرا بابائی کله مسیحی^۱، ملیکا یزدانی^۲، نرجس زمانی^۳، جلیل جوکار^۴

۱- کارشناسی ارشد هنر اسلامی، دانشکده صنایع دستی، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران

۲- استادیار، دانشکده صنایع دستی، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران (نویسنده مسئول)

۳- دکترای مرمت اشیا فرهنگی تاریخی

۴- عضو هیئت علمی و مدیر گروه هنر اسلامی، دانشکده صنایع دستی، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران

DOI: 10.22077/NIA.2022.5240.1601

چکیده

کاربرد کاغذ و پارچه دیواری منقوش، به عنوان آرایه‌های معماری در ایران، قدمت زیادی ندارد. در دوره قاجار به سبب گسترش مراودات تجاری با اروپا و شرق آسیا، پوشش‌های تجملی دیوارها با استفاده از پارچه و کاغذ، جایگاه ویژه‌ای در آرایه‌های معماری ایران یافتند. کاغذهای دیواری قاجاری در کاخ‌ها، عمارت‌ها، قلعه‌های سران حکومت، خانه ثروتمندان و تجار مورد توجه قرار گرفته و نصب می‌شدند. خانه وثیق انصاری در اصفهان، یکی از بناهای دارای پوشش‌های نوین دیواری دوره قاجار است. بر اساس مطالعات میدانی و بررسی‌های انجام‌شده بر خانه وثیق انصاری، مشخص گردید که دو گونه پرکاربرد از تزئینات دیواری پارچه‌ای و کاغذی وجود دارد که در هر گونه، نقوش و محتوای متنوعی نیز مشاهده می‌شود. هدف اصلی این پژوهش معرفی و دسته‌بندی نقوش پارچه‌ها و کاغذهای دیواری در خانه وثیق انصاری و شناخت فرهنگ‌های تاثیرگذار بر انتخاب نقوش در این آرایه‌ها است. مهمترین سوال پژوهش این است که نقش‌مایه‌های موجود بر پوشش‌های دیواری خانه وثیق انصاری دارای چه ویژگی‌های تصویری و موضوعی هستند؟ و چگونه می‌توان ردپای فرهنگ‌های گوناگون را در این آرایه‌ها جستجو کرد؟ یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد نقش‌مایه‌های گیاهی و پیکره‌ای پرکاربردترین نقوش پوشش‌های دیواری این خانه هستند. بیشتر این نقش‌مایه‌ها ایرانی نیستند و مالکان، با توجه به فرهنگ‌های غربی و شرق آسیا اقدام به سفارش این پوشش‌ها کرده‌اند. نقوش هندسی برگرفته از تزئینات معماری اروپا هم در رده‌ی بعدی قرار دارند. همچنین خوانش متن و تصویر روایی تئاتر وایانگ در یکی از پوشش‌ها، روایت کاملی از این تئاتر کهن اندونزیایی را نشان می‌دهد که احتمالاً تولید کشور هندوستان است. کتیبه‌ی منحصر به فرد و دارای رقم و تاریخ موجود بر یکی از پوشش‌ها، زمان تولید بخشی از این آرایه‌ها را دوره‌ی حاکمیت ظل‌السلطان معرفی می‌کند. این پژوهش به شیوه‌ی توصیفی-تحلیلی و تجزیه و تحلیل داده‌ها به روش کیفی انجام شده است. گردآوری اطلاعات مبتنی بر مطالعات میدانی، مستند نگاری تصاویر، مصاحبه و استفاده از منابع کتابخانه‌ای و مدارک مکتوب صورت گرفته است.

واژه‌های کلیدی: دوره قاجار، خانه وثیق انصاری، آرایه‌های معماری، پارچه دیواری، کاغذ دیواری.

1- Email: bk.mzahra68@yahoo.com

2- Email: m.yazdani@au.ac.ir

3- Email: nzamani50@gmail.com

4- Email: j.jokar@au.ac.ir

این مقاله برگرفته از پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد نویسنده‌ی اول تحت عنوان "مطالعه تطبیقی نقوش پارچه و کاغذهای دیواری در خانه‌های قاجاری" در دانشگاه هنر اصفهان می‌باشد.

(تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۱/۱۷ - تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۱/۰۵/۳۰)

مقدمه

آرایه‌های معماری شامل تزیینات داخلی و خارجی هستند. «تزییناتی چون آجرکاری، گچبری، کاشیکاری، حجاری، منبت‌کاری، آینه‌کاری و نقاشی در تمامی ادوار اسلامی رواج داشته و در هر دوره‌ای با امکانات آن روزگاران پیشرفت کرده‌است» (کیانی، ۱۳۷۶: ۹). در واقع تزیینات در معماری اسلامی ایران دو جنبه‌ی عمده دارند: یکی جنبه‌ی پوشاندن سطوح ناصاف و خشن با مصالح مناسب و مستحکم و دیگری جنبه‌ی زیبایی‌شناسانه و محتوایی نقوش تزیینی (مکی نژاد، ۱۳۸۷: ۵). در دوره‌ی قاجار گونه‌ای جدید و احتمالاً غیر ایرانی و وارداتی به تزیینات اضافه شد و آن نوعی از پوشش‌های دیواری است که برای اولین بار در این برهه از زمان مشاهده می‌شود. در این دوره همزمان با تمایل به شیوه فرنگی معماری، آرایه‌های معماری نیز تحت تاثیر عناصر نوین غربی قرار گرفت. از سویی دیگر با گسترش جریان روابط تجاری اروپا و ورود انواع محصولات تشریفاتی و تجملاتی به کشور، کاغذ دیواری نیز توسط ناصرالدین شاه وارد ایران شد. شاه ایران از این محصول که یکی از آرایه‌های معماری فرنگی است برای نوسازی کاخ گلستان استفاده کرد (ذکا، ۱۳۴۹: ۲۸۲، منجزی، ۱۳۹۴: ۳۳ و نوغانی، ۱۳۹۰: ۵۸). با توجه به این‌که کاربرد این پوشش نوین دیواری در خانه‌های اقشار معمولی جامعه رایج نبوده، به نظر می‌رسد که افراد متمول جامعه سفارش‌دهندگان و مخاطبان ویژه‌ی آن در دوره‌ی قاجار بوده‌اند. خانه‌ی وثیق انصاری به لحاظ نوآوری در تزیینات و آرایه‌های معماری، از خانه‌های تاریخی ارزشمند دوره‌ی متأخر قاجار در شهر اصفهان است. این خانه بوسیله‌ی پارچه دیواری و کاغذ دیواری تزیین شده‌است. به‌کارگیری انواع کاغذها و پارچه‌ها و تنوع طرح و نقش آن‌ها از ویژگی‌های این خانه به حساب می‌آید. چیدمان و قرارگیری کاغذها و پارچه‌های دیواری در کنار یکدیگر بر اساس نظم و فرآیندی برنامه‌ی‌زی شده صورت گرفته‌است؛ به‌گونه‌ای که این‌گزینش طرح و نقش در یک فضای داخلی نشان‌دهنده محاسبات دقیق و تلاش جدی برای آراستن یک بنای قاجاری است. اهمیت دادن به پوشش دیواری با سبکی نوین، نشان از محبوبیت آن در میان افراد سرشناس و ثروتمند در این زمان دارد. با این وجود در زمینه پژوهش روی آرایه‌های معماری، این موضوع کمتر مورد توجه پژوهشگران قرار داشته و

شناخت کمتری از آن در جامعه نسبت به دیگر آرایه‌های معماری وجود دارد. این پژوهش با هدف مطالعه، شناخت، توصیف و طبقه‌بندی محتوای به‌کار رفته در کاغذها و پارچه‌های دیواری دوره‌ی قاجار در خانه وثیق انصاری صورت گرفته است و در پی پاسخگویی به این سوالات است که نقش‌مایه‌های موجود بر پوشش‌های دیواری در خانه‌ی وثیق انصاری دارای چه ویژگی‌های تصویری و موضوعی هستند؟ و چگونه می‌توان ردپای فرهنگ‌های گوناگون را در نقش‌مایه‌های این آرایه‌ها جستجو کرد؟ در این راستا ابتدا به اختصار تاریخچه‌ی کاغذ و پارچه دیواری بیان شده است. سپس در راستای اهداف و سوالات تحقیق به معرفی بنا، تزیینات و ویژگی‌های آن پرداخته شده و به اجمال پارچه و کاغذ دیواری‌های این خانه بررسی شده است. در ادامه به ویژگی‌های هر یک از این آرایه‌ها از منظر توصیف نقوش، دسته‌بندی، تعداد و محل قرارگیری و در نهایت ارتباط فرهنگی این نقوش با سایر ملل در قالب متن و جدول پرداخته شده است.

روش انجام پژوهش

پژوهش پیش‌رو به شیوه‌ی توصیفی-تحلیلی است و تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش به شیوه‌ی کیفی انجام شده است. گردآوری اطلاعات این پژوهش مبتنی بر مطالعات میدانی، مشاهده مستقیم و مستندنگاری تصاویر، توصیف و تشریح تصاویر، مصاحبه و استناد به منابع کتابخانه‌ای و مدارک مکتوب صورت گرفته است.

پیشینه تحقیق

در ارتباط با "کاغذ دیواری" منابع لاتین بیشتری نسبت به منابع فارسی در دسترس است که به صورت تخصصی به این موضوع پرداخته باشند. پژوهشگرانی همچون سانبورن^۱ (۱۹۰۵) و هامرز^۲ (۱۹۶۲) در پژوهش‌های خود تاریخچه‌ی کاغذ دیواری را بیان کرده‌اند. هوسکین^۳ (۲۰۰۵) در قالب کتابی^۴، به معرفی تاریخچه، نقوش و فنون کاغذ دیواری در غرب پرداخته است. کلی^۵ (۲۰۱۵) نیز در پژوهش خود به تاریخچه مختصری از کاغذ دیواری پرداخته است. همچنین وو^۶ (۲۰۱۸) در پایان‌نامه دکترای خود^۷ چین را خاستگاه این هنر دانسته و کاغذ دیواری چینی را به عنوان فرهنگ

اولین نسل کاغذ دیواری در نظر گرفته شوند، نظر کاسترو^{۱۰} که شمایل مذهبی نقاشی شده را اجداد کاغذهای دیواری اولیه می‌داند، مورد پذیرش است (منجری، ۱۳۹۴: ۱۵) اما هامرز عقیده دارد که مشابه‌ترین نمونه کاغذ دیواری امروزی، پنجاه رول بزرگی است که لویی یازدهم فرانسوی در سال ۱۴۸۱ میلادی به جان بوردیجون سفارش داد (Hammers, 1962: 7). کلی از نظر تاریخی ۱۶۵۰ میلادی و از نظر جغرافیایی اروپای غربی را محل پیدایش این پوشش‌ها معرفی کرده است (Kelly, 2015: 19). در واقع اولین کاغذدیواری‌ها، همان دیوارآویزهایی بودند که با دست، قالب‌های چوبی و یا فرآیندهای متنوع چاپ بصورت تک‌برگ تولید می‌شدند و قابلیت نصب بصورت تکی و یا پیوسته را داشتند (Wisse, 2005: 13). این تک‌برگ‌ها نه تنها دیوار، بلکه مبلمان، جعبه‌ها و کتاب‌ها را نیز تزیین می‌کردند (Hoskin, 2005: 6). این روند تا جایی تداوم یافت که پاپیلون^{۱۱} در سال ۱۶۷۵ میلادی طرح‌های تکرارشونده و متداوم را برای کاغذ دیواری‌ها ابداع و عنوان مخترع را در این زمینه از آن خود کرد (Garner, 2020) & Hammers, 1962: 9. دو دهه بعد، یعنی از اوایل سال ۱۶۹۳ میلادی، بهم پیوستن تک‌برگ‌ها و رول شدن آن‌ها در انگلستان (Kelly, 2015: 19)، زمینه را برای ظهور صنعت مستقل کاغذ دیواری فراهم نمود.

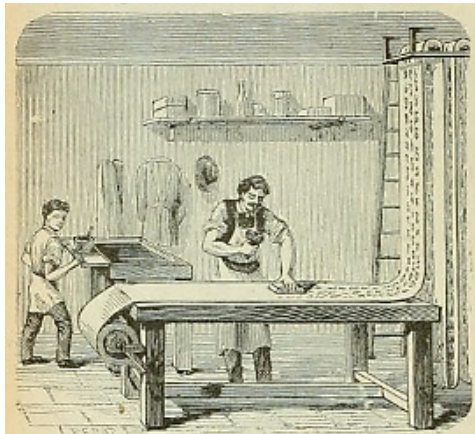
هرچند که در سال ۱۷۸۵ میلادی، اوپرکمپ^{۱۲} اولین دستگاه چاپ کاغذ دیواری را اختراع کرد (Garner, 2020) اما تا سال ۱۸۴۰ میلادی همه‌ی کاغذ دیواری‌ها با استفاده از چاپ قالبی و با دست تولید می‌شدند (تصویر ۱). اولین دستگاه چاپ کاغذ دیواری چهار رنگ در سال ۱۸۳۹ میلادی (URL1)، دستگاه چاپ هشت رنگ در دهه ۱۸۵۰ میلادی و چاپ ۲۰ رنگ در سال ۱۸۷۴ میلادی معرفی شدند (Garner, 2020). تحولات نیمه آخر سده ۱۸ میلادی شامل تولید کاغذ دیواری برجسته، تغییر روش نصب (از چسباندن به یک قاب چوبی یا بوم، به چسباندن مستقیم روی دیوار) (Hammers, 18: 1962) و اختراع چسب کاغذ دیواری توسط سیچل^{۱۳} در سال ۱۸۸۸ میلادی منجر به محبوبیت فراگیر این نوع پوشش دیواری در دهه ۱۹۲۰ میلادی شد که لقب "عصر طلائی کاغذ دیواری" را به خود اختصاص داد (Garner, 2020). استفاده از پارچه جهت تزیین فضای داخلی در معماری

مادری کاغذ دیواری در جهان مورد بررسی قرار داده است. در ایران پژوهش‌های اندکی در زمینه پارچه و کاغذ دیواری دوره قاجار وجود دارد. نتایج تحقیق رفیعی (۱۳۹۱) در جهت نگهداری تمام پارچه‌دیواری‌ها با شیوه‌های متفاوت نصب، انجام شده است. مسینه اصل (۱۳۹۴) بر اساس نقوش کاخ سردار ماکو اقدام به طراحی کاغذ دیواری کرده و منجری (۱۳۹۴) در پایان نامه خود، نقوش مورد استفاده در تکنولوژی کاغذ دیواری را به نقوش طبیعی، گیاهی، انسانی، جانوری، هندسی و انتزاعی دسته‌بندی کرده‌است. همچنین حمزوی و دیگران (۱۳۹۵) با معرفی دیوارنگاره‌های بوم‌پارچه این هنر را جزئی از تزیینات وابسته به معماری به حساب می‌آورند. در مورد خانه‌ی وثیق انصاری چند پژوهش محدود انجام شده است. حاجی قاسمی (۱۳۷۷) به معرفی خانه وثیق انصاری، سبک معماری و معرفی تزیینات آن به طور کلی پرداخته است. برکت (۱۳۷۸)، کریمی و هلاکویی (۱۳۸۶) و نوغانی (۱۳۸۷) به مطالعه و بررسی فن شناختی پوشش‌های دیواری در این خانه پرداخته‌اند که در جهت حفاظت و مرمت این آثار، بسیار قابل توجه است. همچنین هاشمی (۱۳۹۰) با هدف بررسی تزیینات خانه‌ی وثیق، به نقوش پارچه‌ها و کاغذهای دیواری به صورت اجمالی اشاره کرده‌است. نوغانی (۱۳۹۰) روایت تصویر شده بر یکی از پارچه‌های دیواری خانه‌ی وثیق انصاری را برگرفته از داستان آرجونا^{۱۴} (یکی از شخصیت‌های تئاتر سایه‌ای وایانگ^{۱۵} در فرهنگ اندونزیایی) می‌داند. پژوهش پیش‌رو با تمرکز بر نقوش پارچه‌ها و کاغذهای دیواری خانه‌ی وثیق تدوین گشته که در پژوهش‌های پیشین نادیده گرفته شده و یا به دید کلی بررسی شده است.

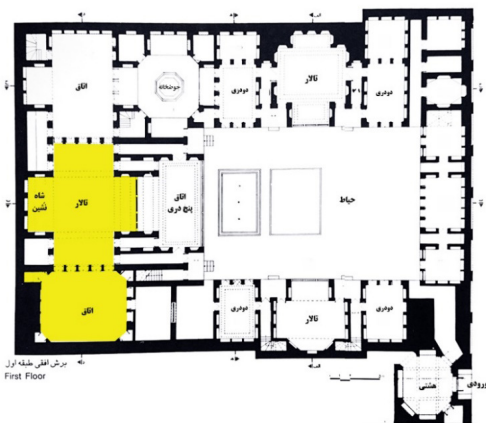
پیشینه به‌کارگیری پارچه و کاغذ دیواری

ابهام در تاریخ دقیق پیدایش کاغذ دیواری، نظرات متفاوت پژوهشگران را در پی داشته است. کریمی و هلاکویی (۱۳۸۶: ۲۵۵) به نقل از گری اسمیت (۱۹۷۶) بر این نظرند که نخستین کاغذهای به‌کار رفته در آرایه‌های معماری منسوب به چین است که از حدود ۲۰۰ میلادی مورد استفاده قرار گرفته است. همچنین پارچه‌های ابریشمی نیز در بناهای چین کاربرد داشته است. با این وجود در صورتی که دیوارآویزها

کناری به یکدیگر راه دارند. تالار دوم فضایی بزرگ و صلیبی شکل دارد که اتاق شاهنشین یا سفره‌خانه نیز نامیده می‌شود (تصویر ۲) و از سمت شمال و جنوب به اتاق‌های مجاور متصل است. تمامی فضای تالار شاهنشین و اتاق یا تالار جنوبی آن (تصویر ۳) از جمله دیوار، سقف، طاقچه و حتی ارتفاع پله‌ها دارای تزیینات پارچه و کاغذ دیواری است. این‌گونه تزیینات در خانه‌های هم‌زمان با این بنا، بسیار کم دیده شده است. نگارندگان ۴۷ طرح مختلف از این آرایه‌ها را در خانه وثیق شناسایی کرده‌اند. این مکان از معدود خانه‌های ایران دوره قاجار است که از این نوع پوشش دیواری در سطحی وسیع استفاده کرده و شاید بتوان گفت این خانه گنجینه‌ای متنوع از پارچه و کاغذدیواری ایران در دوره قاجار است.

تصویر ۱: طرح شبیه‌سازی چاپ قالبی روی کاغذهای رولی (URL2).

پلان ۱. خانه وثیق انصاری- برش افقی طبقه اول (حاجی قاسمی، ۱۳۷۷: ۱۱۰).

ایرانی نیز به روش‌های گوناگونی انجام شده که عمده‌ترین آن‌ها نقاشی روی پارچه، پارچه‌های زربفت و گچ‌بری قالبی بوم پارچه است. آنچه مدنظر این پژوهش است محصولی شبیه به کاغذ دیواری امروزی است که در خانه‌ی وثیق انصاری اصفهان مشاهده می‌شود. این نوع پوشش‌ها که محصولی تجملی به حساب می‌آمدند، هم‌زمان با حکومت ناصرالدین شاه قاجار (۱۲۲۷-۱۲۷۵ هـ ش / ۱۸۴۸-۱۸۹۶ م) از فرانسه وارد شدند (شهرامی، کارشناس عمارت الماس) و برای نخستین بار دیوارهای تالار الماس با آن پوشانیده شد (ذکا، ۱۳۴۹: ۲۸۲). علاوه بر کاخ گلستان، کاخ مسعودیه تهران (کریمی و هلاکویی، ۱۳۸۶: ۲۵۸) باغچه جوق ماکو، خانه‌ی وثیق انصاری اصفهان، خانه‌ی عامری‌های کاشان، خانه‌ی سرتیپ سده‌ی خمینی‌شهر و کاخ شهرستانک از جمله مکان‌های بازمانده از دوره قاجار هستند که در بخشی از تزیینات آن‌ها پارچه و کاغذ دیواری نیز به کار رفته است. در این بناها پوشش‌های دیواری پارچه‌ای یا کاغذی توسط چسب و یا میخ روی دیوار نصب شده‌اند.

معرفی خانه‌ی وثیق انصاری

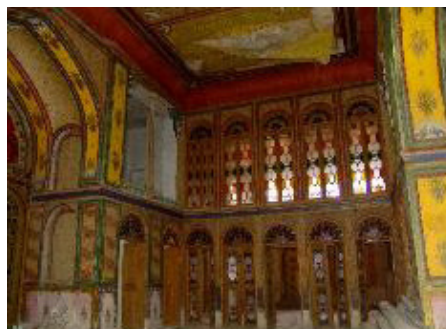
خانه‌ی وثیق انصاری در شهر اصفهان، حاشیه‌ی میدان عتیق، خیابان هاتف، خیابان هارونیه، کوچه مشیر واقع شده است (پلان ۱). این خانه به نام میرزا اسدخان وثیق‌الملک انصاری (نخستین رییس انجمن بلدیة اصفهان) و یا نوادگانش میرزا احمدخان وثیق انصاری و یا سرهنگ وثیق انصاری بدین نام مشهور شده است. وی که این خانه را از پدرش مشیرالملک انصاری (پیشکار و وزیر مالیه ظل‌السلطان) به ارث برده بود، آن را دفتر کار و محل تشکیل جلسات خود قرار داد (برکت، ۱۳۷۸: ۷۲، عسکرانی، ۱۳۸۴: ۹ و ۱۹۴، کریمی و هلاکویی، ۱۳۸۶: ۲۵۸). این بنا به شماره ثبت ملی ۵۴۹/۱۸ در فهرست آثار ملی اصفهان ثبت شده است.

خانه‌ی وثیق انصاری دارای آرایه‌های معماری فراوانی از قبیل گچ‌بری، آینه‌کاری، مقرنس‌کاری، قطاربندی و پوشش‌های دیواری است که پارچه و کاغذدیواری یکی از نوین‌ترین گونه‌های این آرایه‌هاست. در جبهه غربی^{۱۴} حیاط این خانه که مهم‌ترین بخش خانه نیز به حساب می‌آید، دو تالار^{۱۵} پشت سر هم دیده می‌شود. این تالارها از طریق یک ارسی و راهروهای

اندازه و کاربرد، دو دسته‌ی عمده را می‌توان مشاهده کرد:
الف) پارچه و کاغذهایی که برای پوشش فضاهای گسترده‌ی اصلی و وسیع مانند دیوارهای بزرگ و سقف استفاده شده و در این خانه ۲۴ طرح مختلف از آن شناسایی شده است.

ب) پارچه و کاغذهای حاشیه‌ای (کناره) که به‌صورت نواری باریک با عرض‌های متفاوت، حواشی پوشش‌های اصلی بر روی دیوار یا سقف را پوشانده‌اند. وظیفه‌ی پوشش‌های حاشیه‌ای، رفع عیوب ظاهری ناشی از برش و چسباندن پوشش‌های اصلی است و علاوه بر ایجاد ظرافت به زیبایی بصری کار نیز می‌افزایند. تعداد ۲۳ طرح گوناگون از پوشش‌های حاشیه شناسایی شد که در اطراف قاب‌ها برای ایجاد حاشیه‌های مستقیم و منحنی استفاده شده‌است. در قسمت‌های دارای انحنای حاشیه به صورت تکه‌تکه برای ایجاد قوس مورد نظر کنار هم چسبانده شده‌است. با بررسی پوشش‌های دیواری این مکان مشخص شد که تمامی آن‌ها به‌صورت چاپی هستند. همچنین تنوع بسیار زیاد طرح حاشیه‌ها در تزئین این خانه، نشان می‌دهد تعداد زیادی از این طرح‌ها برای سهولت در حمل و نقل یا راپورت^{۱۷} مورد نیاز در دستگاه چاپ، روی یک پارچه چاپ شده و قبل از نصب روی دیوار از هم جدا شده باشند.

نقوش پوشش‌های حاشیه‌ای احتمالاً برگرفته از طرح محرمات (طرحی مشترک بین زربفت‌های هندی و ایرانی) است که گفته می‌شود برای تزئین پرده و دیوار کوب به کار می‌رفته است. این طرح پارچه دارای راه‌های عمودی با پهناهای متفاوت است و با آرایه‌های گیاهی و انواع گل‌ها تزئین می‌شود (طالب‌پور، ۱۳۹۱: ۵۹).

تصویر ۲: تالار سفره‌خانه در خانه وثیق انصاری (مرکز اسناد سازمان میراث فرهنگی و گردشگری اصفهان، ۱۳۹۹).

تصویر ۳: بخشی از اتاق ضلع غربی در خانه‌ی وثیق انصاری با تزئینات پارچه و کاغذ دیواری (حاجی قاسمی، ۱۳۷۷: ۱۱۰).

با توجه به تنوع بالای پوشش‌های دیواری این خانه، جهت سهولت در رسیدن به نتیجه‌ی نهایی می‌توان آن‌ها را از ۳ منظر تقسیم‌بندی کرد: الف: جنس پوشش‌ها (پارچه‌ای و کاغذی^{۱۸})، ب: مکان قرارگیری، ابعاد و کاربرد (اصلی و حاشیه‌ای)، ج: نقش‌مایه و محتوا (جدول ۱). محور اصلی این پژوهش، نقوش و مضامین پارچه‌ها و کاغذهای دیواری است که در بستر فرهنگی دوره قاجار در این مکان مورد توجه قرار گرفته است. با بررسی پوشش‌های دیواری خانه وثیق انصاری بر مبنای

جدول ۱: تقسیم‌بندی پوشش‌های دیواری در خانه‌ی وثیق انصاری (نگارندگان، ۱۴۰۰).

محتوا	ابعاد		جنس		گیاهی	هندسی	پیکره‌ای	کتبیه
	حاشیه‌ای	اصلی	پارچه	کاغذ				
گل (داوودی، بنفشه، رُز، کوب، صدتومنی، بگونیا، زنگوله‌ای، فوشیا و ...) و گیاه، میوه (انگور)	۲۱	۲۶	۳۴	۱۳				
چهارگوش، دایره، لوزی	۲	۱	-	۳				
پرنده و پروانه- اسب	-	۵	۲	۳		جانوری		
۲ نفر اسب‌سوار	-	۱	۱	-		انسانی		
۱۰ صحنه از نمایش وایانگ	-	۱	۱	-		اسطوره‌ای		
شرح داستان آرجونا	-	۱	۱	-		روایی		
۱۲۹۹ نقشینه حضرت والا ظل السلطان روحنا	-	۱	۱	-		تاریخی		

این طرح‌ها در جدول ۲، ردیف ۱ دیده می‌شود. استثناهایی نیز در مورد رنگ زمینه وجود دارد و تولیدکننده در مواردی رنگ‌های قرمز، زرد، آبی و یا خاکستری را برای زمینه‌ی کار انتخاب کرده که در جدول ۲، ردیف ۲ دیده می‌شود. نکته‌ی حائز اهمیت در میان این پوشش‌ها، اولین پارچه دیواری ردیف ۱ و آخرین پارچه دیواری ردیف ۲ است. این دو پوشش جنسی مخمل مانند دارند که در صنعت نساجی به آن فلاک یا مخمل نما^{۱۸} می‌گویند. پارچه‌ی فلاک در ردیف ۱، نقشی شبیه به گل شاه عباسی دارد. شیوه‌ی تکرار و طرح کلی آن یادآور طرح دمشقی^{۱۹} است، طرحی که امروزه نیز به وفور در صنعت کاغذ دیواری استفاده می‌شود. طرح‌های گیاهی بر پوشش‌های دیواری این خانه که شیوه متفاوتی با دیگر نمونه‌های این مجموعه دارند در جدول ۳ نشان داده شده‌است. این پوشش‌ها تک‌رنگ و از جنس کاغذ هستند و در تزیین آن‌ها از ورق‌های طلایی رنگ از جنس آلیاژ برنج کوبیده و پرس شده (کریمی و هلاکویی، ۱۳۸۶: ۲۶۱) بر زمینه‌ی سفید کاغذ و یا زمینه‌ی رنگی استفاده شده‌است. ستون ۱ در جدول ۳ تنها کاغذ دیواری با تکنیک ورق فلزی است که بر زمینه‌ی رنگی ایجاد شده و با توجه به اندازه‌ی آن، بیشتر برای پوشش لنگه طاق‌ها کارایی داشته‌است. در ستون ۲ جدول ۳، کاغذ دیواری با نقش‌مایه‌های گیاهی اروپایی قابل تشخیص است که ازاره‌های تالار سفره‌خانه را پوشانده و از این‌رو دچار آسیب بیشتری شده‌است. کاغذهای دیواری ستون ۳ و ۴ علاوه بر نقش‌مایه‌های گیاهی، شامل نقوش جانوری نیز هستند. نقش ستون ۳ بصورت تقارن محوری است و دو پروانه و دو کیوتر با بال‌های باز، پشت به پشت هم بر روی اسلیمی‌ها نشسته‌اند. تصویر ستون ۴ نیز یک دسته‌گل بزرگ است که در اطراف آن پرستوهای کوچکی به دور از رعایت تناسب در حال پروازند.

جدول ۲: پارچه‌های دیواری با نقوش گیاهی در خانه وثیق انصاری (نگارندگان، ۱۴۰۰).

ردیف	پارچه‌های دیواری با نقوش گیاهی مستقل
۱	
	نقوش گیاهی بر زمینه‌ی سفید پارچه. نقش عمده شامل: دمشقی، سبدگل، گل‌های رز، داوودی، بنفشه، خورشید، روبان و انگور.

تقسیم‌بندی فرمی نقوش پارچه و کاغذ دیواری در خانه‌ی وثیق انصاری

پارچه‌ها و کاغذهای دیواری در خانه‌ی وثیق انصاری شامل نقوش گیاهی، هندسی، پیکره‌ای و نوشتاری (کتیبه) است. لازم به ذکر است در بیشتر موارد طرح‌ها به صورت تلفیقی از چند طرح مختلف هستند.

۱- نقش‌مایه‌های گیاهی در خانه‌ی وثیق انصاری

نقش‌مایه‌ی گل در حدود ۱۷۸۰ میلادی به عنوان آرایه‌ای طبیعت‌گرایانه، برای پرکردن بخش حاشیه یا پوشاندن دیوارهای اصلی اهمیت تازه‌ای یافت که با توجه به جذب سلیقه عمومی جامعه از فرانسه به سراسر دنیا گسترده شد (Jacque, 2005: 62). به نظر می‌رسد نقش‌مایه‌های گیاهی، محبوب‌ترین نقش در پوشش‌های دیواری خانه‌ها و کاخ‌های قاجاری نیز باشند. اکثر پارچه و کاغذهای دیواری خانه‌ی وثیق به نقوش گیاهی و گل و بته آراسته‌اند که شامل گل، غنچه، میوه، شاخ و برگ‌های مختلف و سبد گل است. شیوه‌ی ترسیم نقوش گیاهی بر پوشش‌های دیواری خانه‌ی وثیق به دو صورت طبیعت‌گرایانه و چکیده‌نگاری است. این نقوش تنوع بالایی دارند که گاه به صورت نقش‌مایه‌ای مستقل و پرکننده سطح، به تناوب در کنار یکدیگر تکرار شده و طرحی را به وجود آورده و گاه به صورت مکمل دیگر طرح‌ها به کار گرفته شده‌اند.

۱-۱ نقوش گیاهی بر پوشش‌های اصلی

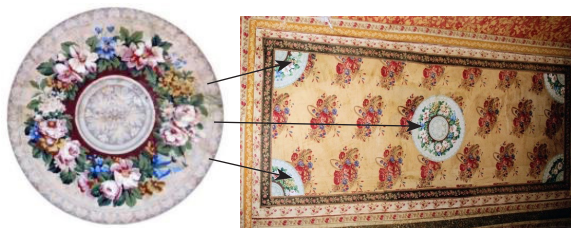
آن‌چه به وضوح بر پارچه‌های دیواری خانه‌ی وثیق انصاری خودنمایی می‌کند نقوش گیاهی و طرح گل‌هاست. این نقش‌ها به‌طور معمول با رنگ‌های طبیعی و گرم به‌خصوص ترکیب قرمز، زرد و سبز بر زمینه‌ی روشن نقش‌اندازی شده‌اند. تعداد زیادی از

۲	
<p>نقوش گیاهی بر زمینه‌ی رنگی پارچه. نقش گل‌ها شامل گل‌های: رُز، داوودی و گل‌های چکیده‌نگاری.</p>	

جدول ۳: کاغذهای دیواری با تکنیک ورق فلزی و نقوش گیاهی در خانه وثیق انصاری (نگارندگان، ۱۴۰۰).

ردیف	۱	۲	۳	۴
کاغذ دیواری				
نقش	دسته گل طبیعت‌گرایانه	نقش‌مایه‌های اروپایی نقوش گیاهی طبیعت‌گرایانه	نقوش اروپایی، گیاهی، پرنده و پروانه	پرستو و نقوش گیاهی طبیعت‌گرایانه

در جدول ۵ پوشش‌های حاشیه‌ای از جنس کاغذ، با نقش گیاهی دسته‌بندی شده‌اند. تزئین این پوشش‌ها به‌وسیله‌ی نقوشی از جنس ورق فلزی بر زمینه‌ی سفید یا رنگی است. محتمل است که این کاغذها با یک لایه جلادهنده پوشانده شده بودند که اکنون قسمت‌های کمی از آن باقی مانده‌است. در تصویر میانی ردیف ۱ از جدول ۵ خطوط و نقوش گیاهی چکیده‌نگاری بر زمینه‌ای با رنگ‌های آبی و فیروزه‌ای چاپ شده‌است. اگر در تصویر دقت کنید لایه‌ی ورنی روغنی که در بعضی قسمت‌ها از بین رفته را خواهید دید.

تصویر ۴: راست: سقف گوشواره با تزئین حلقه گل‌های کاغذی. چپ: جزئیات حلقه گل کاغذی در خانه‌ی وثیق انصاری (نگارندگان، ۱۳۹۹).

نکته‌ی مورد توجه دیگری که در تزئین سقف‌ها وجود دارد، استفاده از آرایه‌ای دایره‌شکل است که گل‌های طبیعی درون آن، یک حلقه گل را بوجود آورده‌اند. از این آرایه در گوشه‌ها و مرکز سقف استفاده شده‌است (تصویر ۴ راست). نوع آسیب‌دیدگی و پارگی این پوشش‌ها، تعیین‌کننده‌ی جنسیت آن‌ها از کاغذ است. در این حلقه، انواع گل‌های داوودی، یاس، پیونی (صدتومنی)، بگونیا، زنگوله‌ای و .. به رنگ‌های سفید، آبی و زرد قرار گرفته‌اند (تصویر ۴ چپ). این کاغذها در تزئینات طبیعت‌گرایانه‌ی گل‌ها و تزئینات دکوراتیو اطرافش مشابه کاغذهای حاشیه یا کناره‌ی اروپایی است. ژاک این‌گونه طرح‌ها در اروپا را مربوط به اواخر سده ۱۸ میلادی می‌داند (Jacque, 2005:65).

۱-۲ نقوش گیاهی بر پوشش‌های حاشیه

در جدول ۴، پارچه‌های حاشیه با نقوش گیاهی طبیعت‌گرایانه (ردیف ۱) و چکیده‌نگاری (ردیف ۲ و ۳) دسته‌بندی و معرفی شده‌اند. لازم به ذکر است که نقوش چکیده‌نگاری به‌عنوان گیاه موجود در طبیعت قابل شناسایی نیستند. پارچه‌های گیاهی کناره عمدتاً شامل یک نقش تکرارشونده در مرکز و تکرار یک نقش ریز بصورت خطی در دو لبه‌ی پارچه است اما در مواردی تعداد ردیف‌های نقوش و رنگ زمینه متفاوت است.

جدول ۴: پارچه‌های حاشیه با نقوش گیاهی در خانه وثیق انصاری (نگارندگان، ۱۴۰۰).

ردیف	پارچه‌های حاشیه با نقوش گیاهی
۱	 <p>گلفرنگ. گل‌های طبیعت‌گرایانه رُز و کوب با رنگ‌های گرم بر زمینه‌ی روشن تکرار شده‌اند و بطور معمول دارای حاشیه‌ی نقوش هندسی هستند.</p>
۲	 <p>گل‌های چکیده‌نگاری شده رُز و لاله با رنگ‌های گرم بر زمینه‌ی روشن تکرار شده و معمولاً دارای حاشیه‌ی نقوش هندسی هستند.</p>
۳	 <p>گل‌های چکیده‌نگاری شده با رنگ‌های گرم بر زمینه‌ی تیره تکرار شده‌اند و شامل ۱ تا ۵ ردیف می‌باشد</p>

جدول ۵: کاغذهای حاشیه با نقوش گیاهی در خانه وثیق انصاری (نگارندگان، ۱۴۰۰).

ردیف	کاغذهای حاشیه با نقوش گیاهی
۱	 <p>نقوش گیاهی بصورت واگیره‌ای و بوسیله‌ی ورق فلزی بر زمینه‌ی رنگی یا سفید کاغذ چاپ شده‌اند.</p>
۲	 <p>الف) کاغذ رنگی آراسته به نقوش هندسی و گیاهی و ورق‌های فلزی ب) کاغذ فلاک آراسته به نقوش هندسی و گیاهی آنالیز شده. ج) کاغذ فلاک آراسته به نقوش گیاهی آنالیز شده.</p>

۲- نقش‌مایه‌های هندسی بر پوشش‌های دیواری خانه‌ی

وثیق انصاری

بر روی پوشش‌های پارچه‌ای این خانه نقوش هندسی مشاهده نشده اما چند مورد پوشش کاغذی با طرح هندسی وجود دارد. بر روی یکی از این پوشش‌ها، تکرار طرح‌های هندسی دایره و چهارگوش، شبکه‌ای را ایجاد کرده که درون هر کدام از این عناصر، با شاخه‌ای گل و برگ و یا گنجشکی روی شاخه تزیین شده‌است (تصویر ۵). این کاغذ دیواری آبی رنگ حس کاشی‌های قدیمی را در ذهن تداعی می‌کند و بخاطر رنگ سرد، تضاد ناهماهنگی با بقیه‌ی پوشش‌ها دارد.

همچنین در جدول ۵ ردیف ۲، تصویر الف، قاب‌های مستطیل و ۶ ضلعی بصورت متوالی با رنگ صورتی و آبی روشن بر زمینه‌ی زرد تکرار شده‌است. درون این اشکال هندسی را گل‌های چکیده‌نگاری پر کرده‌اند. تصویر ب با طرح هندسی بر کاغذ کناره چاپ شده که بجز نقوش چکیده‌نگاری گیاهی، نقوش هندسی بیشتر خودنمایی می‌کند و با رنگ‌های زرشکی، سیاه و طلایی رنگ‌آمیزی شده‌است. فن ساخت این کاغذ، مخمل‌نما است. نقوش کاغذهای مخمل‌نما به دلیل ناکافی بودن میزان چسبندگی الیاف، آسیب پذیرتر هستند. طرح این کاغذ باریک حاشیه‌ای، تکرار ۶ ضلعی‌های کشیده در

طرح این پارچه‌ی تک‌رنگ قرمز، کاملاً طبیعت‌گرایانه است. این طرح را با رنگ معکوس بر پارچه دیگری نیز بکار برده‌اند.

تصویر ۶: پارچه دیواری با نقش پرنده، سنجاقک و نقوش گیاهی. راست: تالار سفره‌خانه. چپ: اتاق ضلع غربی. خانه وثیق انصاری (نگارندگان، ۱۳۹۹).

۲-۳ پیکره‌های انسانی

همانگونه که در تصویر ۷ ملاحظه شد، زنی چتر در دست و مردی عمامه بر سر، بر روی اسب از بوستانی عبور می‌کنند. این صحنه تنها نقوش انسانی به سبک واقع‌گرایی موجود بر پوشش‌های دیواری این خانه را به تصویر کشیده است. نوع پوشاک و چتری که در دست زن دیده می‌شود بازتاب دهنده‌ی فرهنگ اروپایی است اما مرد جامه‌ای بلند و مشابه با جامه دوران قاجار به تن دارد و ظاهراً همراه و راهنمای زن است (تصویر ۷ چپ).

تصویر ۷: راست: پارچه دیواری با نقش جانوری، گیاهی و انسانی. چپ: جزییات نقوش انسانی بر پارچه‌های دیواری. گوشواره اتاق جانبی خانه وثیق (نگارندگان، ۱۳۹۹).

۳-۳ مضامین اسطوره‌ای

نقش یکی از پارچه‌های دیواری این مکان بسیار جالب توجه و قابل تأمل است. در این پارچه (تصویر ۸) نقوش انسانی با لباس‌های نمایشی و رنگارنگ چاپ شده‌اند. این گونه نقوش، نوعی نمایش عروسکی سایه‌ای در اندونزی به نام وایانگ را به تصویر می‌کشد. با توجه به تکرار شدن برخی شخصیت‌ها در صحنه‌های مختلف، مخاطب با روایتی افسانه‌ای در قالب

کنار یکدیگر است که فاصله بین هرکدام را یک لوزی پر کرده و درون آن به وسیله رنگ، حالت برجسته ایجاد شده‌است. کاغذ حاشیه‌ی دیگری نیز در کنار آن وجود دارد که از لحاظ تکنیک و رنگ کاملاً مشابه است اما نقش آن مشابه نقوش گیاهی اسلیمی است.

تصویر ۵: کاغذ دیواری با طرح هندسی، گیاهی و جانوری. خانه وثیق انصاری (نگارندگان، ۱۳۹۹).

۳-۳ نقش مایه‌های پیکره‌ای بر پوشش‌های دیواری

خانه‌ی وثیق انصاری

نقش مایه‌های پیکره‌ای در خانه‌ی وثیق انصاری شامل نقوش پیکره‌ای جانوری، نقوش پیکره‌ای انسانی و نقوش پیکره‌ای اسطوره‌ای است.

۱-۳ پیکره‌های جانوری

در میان کاغذها و پارچه‌ها با طرح گیاهی، نقش جانورانی همچون اسب، پرنده، پروانه و سنجاقک نیز به چشم می‌خورد. این نقوش که تنها بر پوشش‌های اصلی به کار رفته‌اند، جداگانه و به عنوان نقشی مستقل استفاده نشده‌اند و عمدتاً در کنار دیگر نقش مایه‌ها هستند. علاوه بر تصویر پرنده‌ها و پروانه‌هایی که در کاغذهای اصلی جدول ۳ ذکر آن‌ها رفت، در یکی از کُنج‌های تالار سفره‌خانه و همچنین در اتاق مجاور آن، پارچه باریکی با طرح پرنده‌ای شانه به سر و دم بلند دیده می‌شود که بر روی شاخه گلی نشسته و سنجاقکی پشت سر او در حال پرواز است (تصویر ۶). پارچه دیواری اتاق مجاور (چپ) در اثر نور خورشید دچار رنگ‌پریدگی شده اما در پارچه‌ی سفره‌خانه (راست) رنگ‌ها زنده هستند. در یکی از پارچه‌های دیواری که برای پوشاندن سقف نیز استفاده شده دو اسب با سوار بر زمینه قرمز در میان انبوهی از گل‌ها در حال حرکتند (تصویر ۷).

که در ایران دوره‌ی قاجار در خانه‌ی وثیق مورد استفاده قرار گرفته است.

تصویر ۸: قسمتی از پارچه دیواری طرح وایانگ. اتاق جانبی خانه وثیق (نگارندگان، ۱۳۹۹).

تصویر ۹: راست: آرجونا بر روی پارچه‌های دیواری خانه وثیق (نگارندگان، ۱۳۹۹). چپ: آرجونا در تئاتر وایانگ (Sucipta, 2009:43).

در پارچه دیواری طرح نمایش وایانگ، ۱۰ صحنه‌ی مختلف وجود دارد (جدول ۶). این صحنه‌ها توسط شاخه گل‌های بزرگی از هم جدا شده‌اند. هر صحنه قسمتی از داستان آرجونا از کتاب مهابهاراتا و رسیدن وی به پادشاهی را روایت می‌کند. در در نگاه اجمالی، هنری انیمیشن‌گونه پیش روست که توالی صحنه‌ها و شرح آن‌ها، توجه مخاطب را به جزئیات جلب می‌کند.

هندوستان یکی از غنی‌ترین کشورها در زمینه‌ی نساجی و صادرات آن به ایران، اندونزی و کل دنیا به شمار می‌رود. شیوه‌ی خاص هر ناحیه‌ی آن بیانگر آداب، رسوم، اعتقادات ملی و مذهبی مردم آن ناحیه است. بعضی از طرح و نقش‌ها که مشخصه‌ی منسوجات هندی شده، وابستگی نمادین قوی در افسانه‌ها و قصه‌های هندی دارند. برای مثال طرح‌های

طرحی روایی روبرو می‌شود. زیر هر یک از صحنه‌های نمایش، سطری نوشته شده که زبان بنگالی آن می‌تواند منشا هندی این پارچه‌ها را تایید کند.

در جهت شناخت بیشتر این گونه‌ی ویژه‌ی پارچه دیواری، تئاتر وایانگ و منشا آن، بررسی شد. نمایش وایانگ از نمایش‌های بومی جاوه است و در کشورهای جنوب شرقی آسیا رواج دارد. موضوع داستان‌های این تئاتر از حماسه‌های فلسفی عرفانی گرفته شده‌است (Rubin. et al, 2001: 185). در این نوع نمایش فردی با استفاده از عروسک‌های چرمی مسطح و انعکاس سایه‌ی آن‌ها روی پرده، روایت‌هایی از شخصیت‌های رامایانا و مهابهاراتا^{۲۰} (براکت اسکار، ۱۳۸۲: ۷۷) را بیان می‌کند. همان‌گونه که در تصویر ۸ دیده می‌شود شخصیت‌های این نمایش با چشمانی کشیده در رویارویی با صحنه‌های گوناگون تنها نظاره‌گر هستند. این پیکره‌های لاغراندام در بیشتر موارد نیمه برهنه بوده و دستانی بسیار کشیده دارند. چهره‌های آن‌ها نیم‌رخ، بسیار عجیب و روی در هم کشیده است. سرهایشان بر روی گردن‌های باریک و بلندی است که به روبرو یا زمین نظاره می‌کنند و شور و هیجانی در آن‌ها به چشم نمی‌آید. این شخصیت‌ها تزیینات زیادی نیز در سر، مو و لباس‌های خود دارند.

گفته می‌شود این نوع تصویرگری غیرواقعی، اغراق‌آمیز و نمادپردازانه‌ی پیکره‌های انسانی، نتیجه‌ی ممنوعیت مصورسازی انسان پس از تسلط اسلام بر هندوئیسم در منطقه‌ی جاوه (سده ۱۳ میلادی) است (Dalton, 2015). روزنامه‌ی هنر آسیا در ارتباط با ویژگی شخصیت‌های وایانگ می‌نویسد: شخصیت‌های خوب و نجیب با چشم‌های بادامی شکل، دهان باریک و بسته، پیشانی کشیده، بینی نوک تیز، کمر باریک و پاها به‌صورت موازی نشان داده می‌شوند. در مقابل آن‌ها، چهره‌های بزرگ و خشن هستند که چشم و بینی گرد و برجسته، پیشانی خمیده و دهانی باز و بزرگ با لب‌های مشهود دارند (URL3). تشابه زیاد شخصیت‌های این نمایش و نقوش پارچه دیواری خانه‌ی وثیق (تصویر ۹ راست و چپ) تاییدی بر تحقق هدف هنرمند است که با توجه به محبوبیت نمایش و تأثیر آن در همه‌ی جوانب زندگی بومی و سنتی شرق، فرهنگ مردم این منطقه را بازتاب می‌دهد به‌گونه‌ای

توسط نویسندگان شد. در جدول ۶، کتیبه‌ی نگاشته شده در زیر هر یک از صحنه‌ها مشاهده می‌شود. از منظر هدایت موضوع داستان در ارتباط با شخصی به نام "آرجونا" است که در ابتدای داستان و قبل از پذیرش از جانب خدایان با نام "مینتاراگا" شناخته می‌شود. این داستان به گونه‌های مختلفی بیان شده اما نزدیک‌ترین روایت به نقوش پارچه دیواری خانه‌ی وثیق، که در جدول ۶ ارائه شده، بدین شرح است:

وقتی ایندرا مخالفت خود را برای خواستگاری پادشاه نیواتا از الهه سوپرابا ابراز کرد، نیواتای خشمگین به جنگ ایندرا رفت. ایندرا برای مبارزه با وی آرجونا (مینتاراگا) را انتخاب کرد که در کوهی مشغول مراقبه بود. ایندرا برای آزمایش آرجونا، الهه‌های زیبایی را به نزد وی فرستاد (صحنه ۱) اما آرجونا فریب نخورد (صحنه ۲) و پذیرفته شد. از دیگر سو، نیواتا که از ماجرا باخبر شد هیولایی در قالب گراز وحشی به سوی آرجونا فرستاد. آرجونا تیری به سمت گراز پرتاب کرد. ناگهان فرد دیگری را در مقابل خود دید که ادعا می‌کرد شکار گراز کار او بوده است (صحنه ۳). بین آن دو درگیری ایجاد شد و پس از مبارزه و شکست خوردن آرجونا، درحالی که وی روی زمین نشسته بود، رقیبش تبدیل به ایندرا شد (صحنه ۴). آرجونای متعجب از او عذرخواهی کرد. در راه بازگشت آرجونا، الهه‌هایی پیغام ایندرا را برای درخواست کمک در مبارزه با نیواتا به وی رساندند (صحنه ۵) و برای این دعوت، مجلسی با حضور آرجونا و ایندرا برگزار شد (صحنه ۶). طبق نقشه‌ی آرجونا، سوپرابا همراه وی به نزد نیواتا رفت (صحنه ۷) و با حقه، راز مرگ او را پرسید. نیواتا علت قدرت و توانایی خود را زبانش عنوان کرد (صحنه ۸). آرجونا با کمک و همراهی سوپرابا بر نیواتا پیروز شد و به پادشاهی رسید (صحنه ۹ و ۱۰) و با الهه سوپرابا ازدواج کرد (Ur1 4).

همان‌گونه که در توضیحات و تصویر مربوط به پارچه وایانگ در خانه‌ی وثیق انصاری مشاهده شد. همه تصاویر مربوط، و متن‌ها مطابق با داستان اصلی چیدمان شده و طرح کاغذ دیواری را ایجاد کرده‌اند. صحنه‌های مختلف این پارچه دارای کتیبه‌هایی است که به شرح داستان آن صحنه و معرفی شخصیت‌ها می‌پردازد. با مطالعه‌ی ویژگی‌های منسوجات کشور هندوستان، بیش از پیش به شباهت این آثار با پارچه دیواری مورد نظر در خانه‌ی وثیق پی خواهیم برد.

منسوجات شهر کالاهستی^{۲۱} شامل تصاویر حماسی و متأثر از آیین هندو است که به عنوان دیوارکوب و آویز در معابد و منازل استفاده می‌شدند اما با صنعتی شدن نساجی در اروپا و کاهش تقاضای اروپاییان از یک‌سو و گسترش صنعت باتیک در کشور اندونزی در سده ۱۹ میلادی از دیگر سو، تولید قلمکار هندی تضعیف شد و تنها محصولاتی برای صادرات به ایران و رفع تقاضاهای بومی و معابد هندی تولید شدند (طالب‌پور ۱۳۹۱: ۱۰ و ۲۹ و ۸۰ و ۸۲). هندوستان یکی از کشورهای نزدیک به اندونزی و ایران از نظر جغرافیایی و فرهنگی است. تحقیقات گویای این مطلب است که در میان کشورهای فعال در زمینه‌ی صادرات به ایران در سده ۱۹ میلادی، هند یکی از سه کشور نخست فعال تجارت خارجی با ایران بوده است. با این اوصاف پارچه‌هایی با نقوش خاص، سفارش‌دهنده‌ی خاصی را می‌طلبد که هنرمند هندی برای کسب موفقیت بیشتر سعی کرده محصولاتی را با سلیقه‌ی بازار هماهنگ کند. بکارگیری ترفند جلب رضایت مشتریان با استفاده از عناصر فرهنگی خودشان، منجر به تولید پارچه‌ی وایانگ در هند برای بازار اندونزی شده که احتمالاً پس از کاهش تقاضای این کشور، به بازار ایران فروخته شده است. هرچند درک معنای دقیق تصاویر این پارچه با توجه به غیربومی بودن ماهیت نمایش وایانگ، کار دشواری بود اما خوانش متن نوشته شده زیر هر صحنه نمایش، نویسندگان را به فهم دقیق‌تر روایت تصاویر نزدیک کرد.

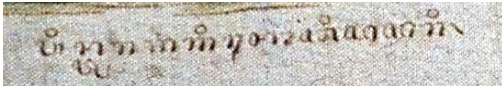

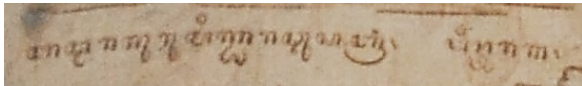

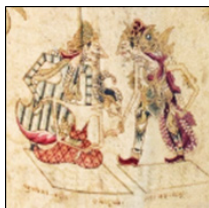

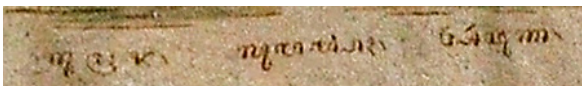
۴- نقش مایه‌های کتیبه‌ای (نوشتاری) بر پوشش‌های دیواری خانه‌ی وثیق انصاری

بر پوشش‌های دیواری خانه‌ی وثیق دو نوع کتیبه مشاهده می‌شود که یکی از آن‌ها روایتگر است و دیگری به تاریخ تولید پوشش‌ها اشاره دارد.

۴-۱ کتیبه‌های روایی

زیر هر ده صحنه از پارچه دیواری نمایش وایانگ، شرحی وجود دارد که عموماً به معرفی شخصیت‌ها و توضیح مختصری از صحنه می‌پردازد. این کتیبه‌ها به خط و زبان قدیمی جاوه‌ای است. هدایت^{۲۲} (پژوهشگر بومی آشنا به فرهنگ و هنر جاوه) با خوانش متون مذکور تا حدودی به هویت شخصیت‌های این داستان پی برده که سبب دریافت بهتر ماهیت کلی روایت مزبور

جدول ۶: ۱۰ صحنه از پارچه دیواری طرح وایانگ در خانه وثیق انصاری و متن نوشتاری به خط جاوه‌ای که در زیر هر صحنه نگاشته شده است (نگارندگان، ۱۴۰۰)، خوانش متن: Hidayat، روایت: (Url 4).

ردیف	تصویر	متن اصلی/خوانش متن / روایت
۱		متن اصلی/خوانش متن / روایت خوانش متن: ... (احتمالاً نام الهه‌ها)/ روایت: ایندرا الهه‌های زیبایی را به نزد آرجونا فرستاد.
۲		متن اصلی/خوانش متن / روایت خوانش متن: مینتاراگا (آرجونا) الهه‌ها/ روایت: آرجونا فریب نخورد.
۳		متن اصلی/خوانش متن / روایت خوانش متن: باتارا گورو با لباس راتوسا برانگ، مینتاراگا (آرجونا)/ روایت: آرجونا با رقیبش در شکار گراز روبرو می‌شوند.
۴		متن اصلی/خوانش متن / روایت خوانش متن: باتارا ایندرا، مینتاراگا (آرجونا)/ روایت: رقیب آرجونا تبدیل به ایندرا شد. آرجونا در مقابل وی زانو زد.
۵		متن اصلی/خوانش متن / روایت خوانش متن: دو الهه نامه‌ای دادند، مینتاراگا/ روایت: الهه‌ها پیغام ایندرا را برای درخواست کمک در مبارزه با نیواتا به آرجونا رساندند.
۶		متن اصلی/خوانش متن / روایت خوانش متن: وراهاسپاتی، آرجونا، باتارا ایندرا/ روایت: مجلسی با حضور آرجونا و ایندرا برگزار شد.
۷		متن اصلی/خوانش متن / روایت خوانش متن: سوپرابا (همسر آرجونا)، قدم زدن، آرجونا/ روایت: سوپرابا همراه آرجونا به نزد نیواتا رفت.

		۸
<p>خوانش متن: سوپرآبا، پادشاه کیواسا (نیواتا) ننگروم/ روایت: سوپرآبا راز مرگ نیواتا را پرسید. او علت قدرت و توانایی خود را زبانش عنوان کرد.</p>		
		۹
<p>خوانش متن: پادشاه نیواتا روبروی آرجونا/ روایت: آرجونا بر نیواتا پیروز شد.</p>		
		۱۰
<p>خوانش متن: آرجونا پادشاه شد، باتارا ایندرا، سادوا/ روایت: آرجونا پس از پادشاهی با الهه سوپرآبا ازدواج کرد.</p>		

۴-۲ کتیبه‌ی تاریخی

در میان نقش دو سوارکار که بالاتر بدان اشاره شد (تصویر ۷) نوشته‌ای با عنوان: «۱۲۹۹ نقشینه حضرت والا ظل السلطان روحنا فداه» در حلقه گل کوچکی توجه بیننده را به خود جلب می‌کند (تصویر ۱۰). این پارچه احتمالاً به سفارش خاندان نقشینه در سال ۱۲۹۹ هـ ق بافته شده که در این زمان یکی از مهم‌ترین واردکنندگان محصولات نساجی به ایران بودند (کریمی و هلاکویی، ۱۳۸۶: ۲۵۹) اما آنان به همراه تجار دیگری در ذی‌القعدة ۱۳۱۶ هـ ق دست به تاسیس شرکتی با عنوان «اسلامیه» در اصفهان و شیراز زدند. حاجی میرزا علی نقشینه معروف به ادیب‌التجار، مدیر و حاجی میرزا اسدالله تاجر اصفهانی ملقب به نقشینه یکی از وکلای این شرکت بودند (شفقی، ۱۳۸۵: ۳۴۲ و تاره، ۱۳۹۲: ۳۱۸). با توجه به این‌که در دوره‌ی قاجار عمده منسوجات مصرفی کشور از انگلیس، روسیه و هندوستان وارد می‌شد (شمیم، ۱۳۷۹: ۳۹۵)، هدف شرکت اسلامیه تولید و حمایت از منسوجات داخلی و جایگزین کردن آن‌ها به جای منسوجات خارجی بود (شفقی، ۱۳۸۵: ۳۴۲، مساح، ۱۳۸۹: ۷۶ و تاره، ۱۳۹۲: ۳۱۳). با توجه به اهداف این شرکت مسلم است که این پارچه قبل از تأسیس شرکت اسلامیه به کشور وارد شده‌اند. مهم‌تر از همه‌ی این موارد گفته می‌شود بخاطر اهمیت

تجارت هندوستان با ایران در سده ۱۸ میلادی صنعتگران ایرانی در شهرهایی همچون ماسولیپاتنام^{۲۳} پارچه‌هایی مناسب مصرف بازار ایران تهیه می‌کردند و بر روی بسیاری از این محصولات عبارات فارسی نوشته می‌شد (طالب‌پور، ۱۳۸۸: ۹۳). احتمالاً این سنت تا سال‌ها ادامه یافته و این پارچه دیواری کتیبه‌دار نیز از محصولات این منطقه است. این پارچه دیواری کتیبه‌دار از این منظر که زمان تولید، واسطه و مخاطب خود را به بیننده معرفی می‌کند، بسیار حائز اهمیت است. نگارندگان پس از حضور در فضای این خانه و بررسی این پوشش، ۲ فرضیه برای آن مفروض دارند:

(۱) با توجه به این نکته که ظل السلطان سالی یکبار در خانه‌ی وزیرانش مهمان بوده‌است، وزیر وی این پارچه را برای عرض ارادت به حاکم وقت در زمان حضور وی در خانه‌اش، سفارش داده و در محل ملاقاتشان نصب کرده‌است.

(۲) از دیگر سو این پارچه، ابعاد کمی از دیوارهای اصلی اتاق جانبی و سقف گوشواره‌ی آن را پوشانده است. پس اگر پارچه‌ی سفارشی است، احتمالاً برای مکان‌های دیگری - مثلاً کاخ‌های ظل السلطان - بافته شده و قسمت‌های باقیمانده‌ی آن نیز در خانه‌ی وزیرش به کار گرفته شده‌است.

دیوارها در این خانه بدون نقوش گیاهی تنها در دو-سه مورد اتفاق افتاده که مزین به نقوش هندسی هستند. همچنین در ترکیب رنگی پوشش‌ها، غلبه‌ی رنگ‌های گرم و طبیعی، بخصوص قرمز، زرد و سبز کاملاً مشهود است.

پارچه دیواری با نقش اسطوره‌ای و قابل تطبیق با نقوش تئاتر وایانگ، بیان متفاوتی از دیگر مضامین نقوش پارچه‌ها و کاغذهای دیواری این بنا را دارد. این اثر تا حدودی تولیدکننده‌ی خود را به ما معرفی می‌کند. کتیبه‌های موجود در زیر هر صحنه‌ی آن داستان آرجونا را از کتاب مه‌بهاراتا شرح می‌دهد. دیگر کتیبه‌ی موجود بر روی پوشش‌های این خانه، سفارش‌دهنده و محدوده زمانی تولید آن را نشان می‌دهد. این پوشش‌ها در سال ۱۲۹۹ هـ.ق به سفارش شرکت نقشینه در

زمان حکومت ظل‌السلطان بر اصفهان بافته شده‌است. هرچند یافته‌های این پژوهش درباره‌ی بعضی پوشش‌ها (پارچه طرح وایانگ) نشان می‌دهد این محصولات یکی از صدها محصول وارداتی دوره‌ی قاجار بودند که احتمالاً از هندوستان تامین می‌شدند اما نمی‌توان وطنی بودن دیگر پوشش‌ها را نقض کرد زیرا تاریخ حکایت دیگری از پیشرفت صنعت نساجی در دوره‌ی صفوی و قاجار در ایران و به‌ویژه اصفهان دارد، به‌گونه‌ای که گفته می‌شود «اصفهان، مهم‌ترین مرکز نساجی ایران به عنوان "منچستر ایران" لقب یافته و از نظر تولیدات نساجی مقام اول را داشته است» (شفقی، ۱۳۸۵: ۴۸) اما در تناقضی آشکار، کرزن^{۲۴} که در سال‌های ۱۸۸۹-۱۸۹۰ میلادی به ایران سفر کرده‌است می‌گوید: «منچستر کماکان پارچه‌های بازار اصفهان را تأمین می‌کند.» وی از کشورهایی همچون انگلستان، آلمان، اتریش، هلند، روسیه، هند و حتی جاوه به‌عنوان واردکنندگان کالا به اصفهان یاد می‌کند و معتقد است: «تا این تاریخ بازرش‌ترین قسمت واردات از هند و یا انگلستان است» (کرزن، ۱۳۷۳: ۵۱ و ۵۲). همچنین پولاک^{۲۵} یکی از مدرسین دارالفنون نیز عنوان می‌کند رایج‌ترین پارچه‌های چلوار ایران تولید کارخانه‌های منچستر است که مطابق با سلیقه‌ی ایرانیان و مشرق زمین تهیه می‌شوند. باتوجه به مستند نشدن اطلاعاتی درخصوص پوشش‌های دیواری خانه‌ی وثیق، می‌توان گفت پارچه‌های دیواری این خانه، احتمالاً ترکیبی از پارچه‌های داخلی و وارداتی هستند.

تصویر ۱۰: جزییات پارچه دیواری با عبارت "۱۲۹۹ نقشینه حضرت والا ظل‌السلطان روحنا فداه" (نگارندگان، ۱۳۹۹).

تحلیل یافته‌های پژوهش

پوشش‌های دیواری پارچه‌ای و کاغذی یکی از صدها محصول تجملاتی دوره‌ی قاجار بود که تحت تاثیر مرادات افراد سرشناس و تجار قاجار به آرایه‌های معماری ایران اضافه شد. تنوع در طرح و نقش پوشش‌های دیواری خانه‌ی وثیق انصاری نشان دهنده‌ی اهمیت این محصول و گسترده بودن آن در زمان قاجار است به‌گونه‌ای که می‌توان آن را یکی از آرایه‌های نوین در تزیینات فضای داخلی معماری دوره‌ی قاجار دانست. مطابق جدول ۱، پوشش‌های دیواری در خانه‌ی وثیق انصاری پارچه‌ای و یا کاغذی هستند که نقوش گیاهی فراوان‌ترین نقش در هر کدام است و به‌طور معمول شامل گل‌ها و برگ‌ها، درخت مو و در مواردی سبد گل است. نقش‌مایه‌های پیکره‌ای بر پوشش‌های دیواری این خانه شامل نقوش جانوری، انسانی و اسطوره‌ای است و در این میان نقش جانوران بخصوص پرندگان بیشتر دیده می‌شود.

در مقابل پارچه‌ها که رنگ‌های متنوع و طرح‌های پیچیده دارند، کاغذهای دیواری دارای نقوش ساده‌تر با رنگ‌های محدودند. بر روی کاغذها نقوش اساطیری و انسانی دیده نشده اما نقش جانوران، پرندگان و گیاهان بصورت تک‌رنگ و یا بیشتر، با تکنیک ورق فلزی چاپ شده‌اند. این کاغذها عمدتاً در تالار سفره‌خانه نصب هستند، احتمالاً بخاطر اهمیت این فضا نسبت به اتاق جانبی، از این کاغذها که جلوه‌ی طلایی رنگ دارند استفاده شده‌است. در اکثر پوشش‌ها با هر موضوعی، نقوش گیاهی به‌عنوان مکمل وجود دارند. آراسته کردن

نتیجه گیری

با توجه به نتایج به دست آمده حاصل از تجزیه و تحلیل پوشش‌های دیواری در خانه‌ی وثیق انصاری اصفهان این‌گونه استنباط می‌شود که تقریباً همه‌ی پوشش‌های دیواری خانه وثیق انصاری به نقوش گیاهی آراسته‌اند. در تمامی آن‌ها گل اصلی‌ترین نقش‌مایه به حساب می‌آید و دیگر نقوش به‌عنوان مکمل گل‌ها بکار رفته‌اند. نقوش پیکره‌ای در قالب نقش جانوران (پرنندگان و چهارپایان)، انسان‌ها و نقوش اساطیری در میان نقش‌مایه‌های گیاهی وجود دارند. دیگر نقش‌مایه موجود بر پوشش‌های دیواری این خانه نقوش هندسی است که کمتر به آن توجه شده‌است. شناسنامه‌ی یکی از پارچه‌های دیواری این خانه در قالب کتیبه، یاری‌گر نگارندگان برای شناسایی زمان، سفارش‌دهنده و تا حدودی تولیدکننده‌ی آن بود. دیگر کتیبه‌ها، متون روایتگری بودند که به شرح داستانی از آرجونا در قالب نمایش وایانگ می‌پرداختند. رنگ‌ها گرم و معمولاً رنگ‌های طبیعی هستند و نقوش از نظر فرم و رنگ بصورت واقعگرایانه ترسیم شده‌اند. پرنندگان، جانوران، فیگورهای انسانی و بیشتر نقوش گیاهی کاملاً مطابق با دنیای واقعی هستند و نشان‌دهنده‌ی تأثیر رئالیسم غرب بر دنیای شرقی است. از دیگر سو و با توجه به این‌که کاغذهای دیواری نقوش ساده‌تر با رنگ‌های بسیار محدودتری نسبت به پارچه‌های دیواری دارند این‌گونه برداشت می‌شود که در این زمان تکنیک چاپ بر روی پارچه پیشرفت بیشتری نسبت به چاپ کاغذ داشته‌است. هرچند تا این زمان در اروپا ماشین چاپ ۲۰ رنگ نیز اختراع شده بود، اما گسترش نیافت. با اتکا به موارد ذکر شده می‌توان ادعا کرد تعدادی و یا همه‌ی پوشش‌های دیواری از جنس پارچه و کاغذ در اوایل سده‌ی ۱۴ هـ.ق و زمان حاکمیت ظل‌السلطان بر اصفهان از دیگر کشورها (احتمالاً هند) وارد شده است. هرچند که طرح و نقش آن‌ها مطابق با هنر ایرانی نبوده لیکن باب طبع ذوق و زیبایی‌شناسی جامعه‌ی متأثر از فرهنگ غرب بوده‌است. با بررسی آرایه‌های معماری خانه‌ی وثیق انصاری، برای نخستین بار در آرایه‌های معماری دوره‌ی قاجار شاهد تزئیناتی هستیم که ایرانیان تنها جنبه‌ی سفارش‌دهنده داشته‌اند و این آرایه‌ها احتمالاً به سفارش دربار و ثروتمندان قاجار توسط کشورهای دیگر تولید شده‌اند.

تشکر و قدردانی

در طی نگارش این مقاله، عوامل متعددی از جمله مسئولین محترم خانه‌ی وثیق انصاری و مرکز اسناد سازمان میراث فرهنگی و گردشگری اصفهان با نگارندگان همکاری و مساعدت نمودند که نگارندگان قدردان ایشان هستند. نگارندگان همچنین سپاسگزار لطف بسیار "Shamu Hidayat" پژوهشگر و شهروند اهل جاوه هستند که در زمینه خوانش متون تئاتر وایانگ و برگردان آن‌ها به زبان انگلیسی کمال محبت را داشتند.

پی‌نوشت‌ها

- 1- Sanborn, Kate.
- 2- Hammers, Margery Anne
- 3- Lesly Hoskin
- 4- The Papered Wall
- 5- Kelly, Robert
- 6- Anna Wu
- 7- Chinese Wallpaper, Global Histories and Material Culture (September 2018)
- 8- Arjuna
- 9- Wayang
- 10- Castro, K.
- 11- Jean-Michel Papillon (1698-1776).
- 12- Christophe-Philippe Oberkampf (1737-1815 Toile de Jouy) موسس کارخانه
- 13- Ferdinand Sichel
- ۱۴- حاجی قاسمی تالارهای جبهه شمالی خانه وثیق را دارای تزئینات پارچه و کاغذدیواری می‌داند اما با توجه به مشاهدات و مطالعات نگارندگان، جبهه غربی صحیح است (حاجی قاسمی، ۱۳۷۷: ۱۵۴).
- ۱۵- تالار، به اتاق بزرگ و تشریفاتی خانه گفته می‌شود که معمولاً محل پذیرایی از مهمانان است (حاجی قاسمی، ۱۳۷۷: ۲).
- ۱۶- با مشاهدات میکروسکوپی توسط میکروسکوپ الکترونی روبشی (SEM) و میکروسکوپ پلاریزان نوری، مشخص شد جنس الیاف بستر کاغذی در کاغذهای دیواری، الیاف پنبه است. الیاف پنبه و کتان تا حدود ۱۸۶۰ میلادی که

- برکت، سعید. (۱۳۷۸). «مطالعه شناخت، طرح مرمت و احیاء خانه‌ی سرهنگ وثیق انصاری»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه هنر اصفهان، دانشکده حفاظت و مرمت.

- تاره، مسعود. (۱۳۹۲). «شرکت‌های تجاری ایرانی پیش از انقلاب مشروطه»، پیام بهارستان، ویژه نامه مالیه و اقتصاد، شماره ۱، ۲۸۷-۳۶۲.

- توانایی، حسین. (۱۳۷۱). چاپ در صنعت نساجی. اصفهان: دانشگاه صنعتی.

- حاجی قاسمی، کامبیز. (۱۳۷۷). خانه‌های اصفهان. مترجم: کلود کرباسی. تهران: دانشگاه شهید بهشتی.

- حسینی، سیده زینب. (۱۳۹۷). دانشنامه طراحی و چاپ پارچه. تهران: جمال هنر.

- حمزوی، یاسر، وطن‌دوست، رسول و احمدی، حسین. (۱۳۹۵). «بررسی و شناخت ماهیت دیوارنگاره‌های بوم‌پارچه به عنوان شیوه‌ای خاص از آرایه‌های معماری اسلامی ایران»، پژوهش‌های معماری اسلامی، سال چهارم، شماره ۱۳، ۱۴۸-۱۳۰.

- ذکا، یحیی. (۱۳۴۹). تاریخچه ساختمان‌های ارگ سلطنتی تهران و راهنمای کاخ گلستان. تهران: انجمن آثار ملی.

- رفیعی، محبوبه. (۱۳۹۱). «فن‌شناسی و آسیب‌شناسی و ارائه طرح حفاظتی اتاق مخمل خانه بازار ملک»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، دانشکده هنر و معماری.

- روی‌سی، کریون. (۱۳۸۸). تاریخ مختصر هنر هند. مترجم: فرزانه سجودی و کاوه سجودی. تهران: فرهنگستان هنر.

- شفقی، سیروس. (۱۳۸۵). بازار بزرگ اصفهان. اصفهان: سازمان فرهنگی تفریحی شهرداری.

- شمیم، علی اصغر. (۱۳۷۹). ایران در دوره سلطنت قاجار؛ قرن سیزدهم و نیمه اول قرن چهاردهم. تهران: زریاب.

- شهرامی، محسن. (۵ بهمن، ۱۳۹۹). مصاحبه تلفنی.

- طالب‌پور، فریده. (۱۳۹۱). منسوجات سنتی هند. تهران: دانشگاه الزهرا.

- طالب‌پور، فریده. (۱۳۸۸). «تأثیر نقوش ایرانی بر هنر قلمکاری هند در دوره‌ی صفوی»، هنرهای زیبا- هنرهای تجسمی، شماره ۳۹، ۹۴-۸۵.

- عسکرانی، محمدرضا. (۱۳۸۴). نقش مردم اصفهان در

الیاف ساخته شده از چوب رواج پیدا کرد، الیاف اصلی سازنده کاغذهای دیواری به شمار می‌رفتند (کریمی و هولاکویی، ۱۳۸۶: ۲۶۰).

۱۷- راپورت از قرار دادن واحدهای طرح (تکرارشونده) در کنار هم که سبب تنوع در طرح اولیه می‌گردد، ایجاد می‌شود. راپورت، ارتباط تعدادی طرح در طول و عرض را که برای تکرار و تکثیر مناسب هستند، مشخص می‌کند. انواع راپورت شامل ساده یا مستقیم، تکرار معکوس، چرخنده، قرینه، ۱/۲ طولی، ۱/۲ عرضی، تلفیقی و... است (حسینی، ۱۳۹۷: ۱۵۳).

۱۸- Flock: در این نوع کالای نساجی در حقیقت الیاف کوتاه (معمولاً ویسکوز) که طول آن‌ها به نیم تا یک میلی‌متر می‌رسد به صورت عمودی به سطح پارچه زمینه چسبانده شده و به این ترتیب، اثر، حالتی شبیه به بافت مخمل و یا جیر می‌گرفته است (توانائی ۱۳۷۱، ۱۴۶).

19- Damascus

۲۰- Ramayana & Mahabharata: شعرهای بزرگ حماسی هند که در ۴۰۰ سال قبل از میلاد تدوین شده‌اند. مهابهاراتا در مجموعه‌ای عظیم از داستان‌های فرعی، اسطوره‌ها و افسانه‌ها گردآوری شده‌اند. این مجموعه راهنمای واقعی هندو برای سنت‌های مذهبی، قومی و اجتماعی است (روی‌سی ۱۳۸۸: ۳۴).

۲۱- Kalahisti: شهری در هندوستان که نقاشی‌های مذهبی و حماسی آن، در قسمت‌های جداگانه به روایتگری بخشی از داستان حماسی می‌پردازند. زیر هر صفحه نیز نوشته‌هایی در ارتباط با مضمون داستان وجود دارد (طالب‌پور، ۱۳۹۱: ۸۲ به نقل از Chattopadhyay, 1995: 40).

22- Shamu Hidayat

23- Masulipatnam: شهری بندری در هندوستان.

24- George Nathaniel Curzon

25- Jacob Polak

منابع

- آرشيو سازمان ميراث فرهنگي و گردشگري اصفهان. (۱۳۹۹).

- براکت اسکار، گروس. (۱۳۸۲). تاريخ تئاتر جهان. مترجم: هوشنگ آزادی‌ور. جلد دوم. تهران: مروارید.

goric World of Javanese Wayang Theatre (accessed January 2, 2021).

- Garner, Michelle. (2020). A brief history of wallpaper [Web log message]. (Accessed November 25, 2020). Retrieved from https://multibriefs.com/briefs/exclusive/brief_history_of_wallpaper.html.

- Greysmith, Brenda. (1976). Wallpaper, London: Studio vista.

- Hammers, Margery Anne. (1962). A brief history of wallpaper and how it has been influenced by contemporary ways of life. master of science thesis, Oregon State University.

- Hoskins, Lesly, (2005), The Papered Wall: The History, Patterns and Techniques of Wallpaper. London: Thames & Hudson.

- Jacque, Bernard. (2005). Luxury Perfected: The Ascendancy of French Wallpaper 1770-1870, in B Lesly Hoskins. The Papered Wall: The History, Patterns and Techniques of Wallpaper. 61-66.

- Kelly, Robert. M. (2015). Toward A History of Canadian Wallpaper Use: Mechanization 1860-1935. Material Culture Review, 80, 17-37.

- Rubin Don, Soo Pong Chua & Chaturvedi Ravi, Tanokura Minoru, Ramendu Majumdar. (2001). The World Encyclopedia of Contemporary Theatre: Asia/Pacific. London: Taylor & Francis.

- Sanborn, Kate. (1905). Old Time Wall Papers: An Account of the Pictorial Papers on Our Forefathers' Walls. New York: Literary Collector Press.

- Sucipta, Mahendra (2009). Ensiklopedia tokoh-tokoh wayang dan silsilahnya. Penerbit Narasi: Gunavan.

- Wisse, Greet. (2005). Manifold Beginnings: Single_Sheet Papers, in B Lesly Hoskins. The Papered Wall: The History, Patterns and Techniques of Wallpaper. 9-21.

نهضت مشروطیت ایران. اصفهان: نوشته.

- کریمی، امیرحسین، هلاکویی، پرویز. (۱۳۸۶). «بررسی فن شناختی پوشش‌های دیواری کاغذی خانه وثیق انصاری اصفهان». مجموعه مقالات هشتمین همایش حفاظت و مرمت اشیاء تاریخی فرهنگی تهران. تهران: پژوهشگاه میراث فرهنگی و صنایع دستی و گردشگری.

- کرزن، جرج ناتانیل. (۱۳۷۳). ایران و قضیه ایران. مترجم: غلامعلی وحید مازندرانی. جلد دوم. تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.

- کیانی، محمد یوسف. (۱۳۷۶). تزیینات وابسته به معماری ایران دوره اسلامی. تهران: سازمان میراث فرهنگی کشور.

- مساح، علیرضا. (۱۳۸۹). «اصناف اصفهان در دوره‌ی ظل السلطان». پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه اصفهان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.

- مسینه اصل، مریم. (۱۳۹۴). «طراحی کاغذ دیواری براساس نقاشی‌های کاخ سردارماکو»، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، دانشکده هنرهای صناعی اسلامی.

- مکی‌نژاد، مهدی. (۱۳۸۷). تاریخ هنر ایران در دوره اسلامی؛ تزیینات معماری. تهران: سمت.

- منجری، مهلا. (۱۳۹۴). «تدوین اصول طراحی کاغذ دیواری متناسب با فرهنگ ایرانی بر اساس قالی تبریز»، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، دانشکده هنر و معماری.

- نوغانی بهمیری، سمیه. (۱۳۹۰). «روایتی از حماسه ودایی در خانه وثیق انصاری اصفهان؛ مطالعه تطبیقی نقوش یکی از پارچه‌های دیواری خانه وثیق با شخصیت‌های تئاتر سایه‌ای اندونزی»، پژوهش هنر، سال اول، شماره ۲، ۶۶-۵۷.

- نوغانی بهمیری، سمیه. (۱۳۸۷). «فن‌شناسی و آسیب شناسی کاغذ و پارچه‌های دیواری خانه وثیق انصاری و انجام عملیات حفاظت و مرمت بر بخشی از آن»، پایان نامه کارشناسی، دانشگاه هنر اصفهان، دانشکده حفاظت و مرمت.

- هاشمی حسین آبادی، نجمه. (۱۳۹۰). «همنشینی آرایه‌ها در تزیینات خانه وثیق انصاری اصفهان»، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه کاشان، دانشکده هنر و معماری.

- Dalton, Bill. (2015). The Mysterious, Phantasma-

- Wu, Anna. (2018). Chinese wallpaper, global histories and material culture. Doctoral dissertation, Royal College of Art.
- URL1: <https://www.vam.ac.uk/articles/a-brief-history-of-wallpaper> (Accessed December 18, 2020).
- URL2: https://www.thevictorianemporium.com/publications/history/article/history_of_wallcoverings/ November 03, 2011 (Accessed August 27, 2020).
- URL3: <https://asianartnewspaper.com/wayang-kulit-javanese-shadow-theatre/> August 28, 2020 (Accessed January 18, 2021).
- URL4: <https://www.go-dongeng.com/page/dongeng/Arjuna-Mencari-Cinta---Niwata-Kawaca-/001320056> (Accessed December 28, 2020).
- Hidayat, Shamu. (January 13, 2022). personal communication.

The Status of Fabric and Paper Coverings on The Architectural Arrays of the Qajar Dynasty in The House of Vasigh Ansari in Isfahan

Zahra Babaei Kalemasihi¹, Melika Yazdani², Narjes Zamani³, Jalil Jokar⁴

1- Master of Islamic Art University of Isfahan- Isfahan- Iran

2- Assistant professor Art University of Isfahan- Isfahan- Iran (Corresponding author)

3- Ph.D. in Restoration of cultural and historical object- Faculty of Conservation and Restoration- Art University of Isfahan- Isfahan – Iran

4- Faculty member & manager of the Islamic Art department -Art University of Isfahan - Isfahan – Iran

DOI: 10.22077/NIA.2022.5240.1601

Abstract

The use of paper and fabric as architectural arrays in Iran is not very old. During the Qajar dynasty, due to the expansion of trade relations with Europe and East Asia, luxurious wall coverings using fabric and paper found a special place in Iranian architectural arrays. Qajar wallpapers were placed and installed in palaces, mansions, castles of government heads and houses of the rich and merchants. Vasigh Ansari House in Isfahan is one of the buildings with new wall coverings of the Qajar dynasty. Based on field studies and surveys conducted on Vasigh Ansari house, it was found that there are two widely used types of fabric and paper wall decorations that can be found in each of them, various designs and themes. The main purpose of this research is to introduce and categorize the motif of wall textiles and wallpapers in Vasigh Ansari house and to identify the cultures that influence the choice of motifs in these arrays. The most important research question is what are the visual and thematic features of the existing motifs on the wall coverings of Vasigh Ansari house? And how to trace different cultures in these arrays? This research has been done by the descriptive-analytical method and data analysis by the qualitative method. Data collection was based on field studies, image documentation, interviews, and the use of library resources and written documents. Findings of this research show that plant motifs and sculptures are the most widely used motifs in the wall coverings of this house. Most of these motifs are not Iranian, and the owners have ordered these covers according to the cultures of Western and East Asia. Geometric patterns derived from European architectural decorations are also in the next category. Also, reading the text and narrative image of the Wayang Theater on one of the covers shows the complete theme of this ancient Indonesian theater, which is probably produced in India. A unique inscription with the number and date on one of the covers introduces the time of production of some of these arrays during the reign of Zell-e Soltan (872-1907).

Key words: Qajar dynasty, Vasigh Ansari house, architectural arrays, wall fabric, wallpaper.

1 - Email: bk.mzahra68@yahoo.com

2 - Email: m.yazdani@au.ac.ir

3 - Email: nzamani50@gmail.com

4 - Email: j.jokar@au.ac.ir